

G. Dr. Czimmer Anna:

Homokba írott név...

A múlt század harmincas éveinek közepén egy furcsa kis idegen doktor nyitott rendelőt Párisban. Kollégái kissé megmosolyogták apró természetét, különös egyéni módszereit; kissé bogarasnak tartották, de nem veszélyes versenytársnak. Csak akkor figyeltek fel reá jobban, amikor Heine, a már jócskán tüdőbeteg költő, háziornosnak választotta. Nem tudni, mivel kellett nagyobb bizalmat benne másoknál. Talán azzal, hogy annyira más volt, mint az akkori divatos gyógyászok. Maga Heine az ő szokott iróniájával így írt róla egyik levelében: „Mivelhogy minden baj közül lehetőleg a kisebbet kell választani, az én orvosom olyan picike, hogy szinte azt mondhatnák, nincs is orvosom.” De úgy látszik, hogy komolyan is beszélt róla, mert „a kis Gruby doktor” hamarosan népszerű lett az írók és művészek körében és olyan nagy nevetek jegyezhetett fel páciensei sorában, mint a két Dumas, Daudet, Chopin, George Sand, Liszt Ferenc és Thomas az operaszerző. Ezekkel való kapcsolata manapság kuriózumszámba megy. A hozzáánk való kapcsolata pedig — amiért ezt megemlítiük, — annyi, hogy Gruby Dávid Kiskéren született. Élete útja messze és örökre elkanyarodott a Bácskából és nyomait hamar betemette a futóhomok. Egyike ő azoknak a kultúrértékeknek, amelyek egy emberöltő óta kihantolásra várnak. Nem azért, mert hírességek orvosa volt, hanem tudományos felfedezései miatt. A mikrobiológia hőskorában úttörő volt ő. Különös életútján kevés mérföldjeltől maradt utána, amelyeknek nyomán útját rekonstruálhatjuk.

Kiskér, 1810... Vajjon milyen lehetett a falusi szatócs portája, ahol Gruby Dávid megpillantotta a világot? Valószínűleg olyanforma, mint amelyeneket Vas Gereben régi leírásai idéznek fel. Napoleoni inséges idők, a győri csata rossz emléke, infláció. De Európa bölcsőiben már új sorsokat ringattak az örök anyák: egy Lisztet, egy Chopint, egy Darwint, egy Sasfiókot és az 1811-iki üstökös egykedvűen virrasztott a csecsemőálmok fölött, Kiskértől—Párizsig.

Bizonyos, hogy a kis Dávid nem lehetett átlaggyermek. Hamar kinőtt a falusi iskolából és a szatócsboltból: a nagyváradi gimnáziumba került. Hogyan s miként jutott oda, nem tudjuk. De tudjuk azt, hogy becsvágya onnan is tovább hajtott, Pestre.

Nagyvárad—Pest, 1826... Az út, akkoriban ökrösszekéren kilenc napig tartott, és aki elindult, előbb testamentumot tett. És a tizenhatéves fiú elindult gyalog, egyedül. Gyalogolt mint aféle szegény „bújdósó diák”, a Sárret cuppogós útjain és a szegénylegényes Kúnságon keresztül, nem tudni hány napig vagy hétig; addig amíg Pest tornyait meg nem pillantotta. Azt sem tudjuk, mivel nyerte meg a pesti kegyes atyákat, de kellett valami rendkívülinek lenni benne, hogy mindjárt felvették a piarista gimnázium növendékei közé. Ott érettségizett. De a pesti egyetem kapui nem nyíltak meg előtte, a zsidó fiú előtt.

Bécs, 1830... Gruby Dávid medikus, a bécsi orvosi iskola csillagait Rokitanszkyt, Skodát hallgatta ugyanazokban az években, amelyekben Darwin földkörüli útját járta. A modern orvostudomány reformkorszaka volt ez, amikor a spekulatív teóriák helyét kezdte elfoglalni az egzakt megfigyelés, a morfológiai analízis — és a kétkedés minden eddigiben. Grubyt a mikroszkóp vonzotta, amely akkori fokán még csak a növényi sejtet tudta láthatóvá tenni, de már egy ismeretlen új világ megismerhetésének ígéretét hordozta magában. Ő maga is fabrikált a mikroszkópon és sikerült tökéletesítenie azt. További kutatásait a magyszerkesztette eszközzel végezte.

Páris, 1836... A szellemi élet sziporkázó és forró gyújtópontja odavonzotta Grubyt, a fiatal orvost. Amikor letelepedett s kiakasztotta orvosi címtábláját, látszólag a többi átlagorvos útjára tért, a vagyonszerzésre. De csakhamar kiderült, hogy ami másoknál cél volt, az önála csak eszköz lett igazi célja, a tudományos kutatás megvalósítására. Az első években csak rendelője egyik sarkában állította fel mikroszkópját és vizsgálódott rajta szabad óráiban, késő éjszakáig. De később, 1842-ben azzal a meglepő ötlettel lépett a nyilvánosság elé, hogy kórszövettani magánlaboratóriumot nyitott a tudományis kutatásra. Kurzusokat hirdetett — mint magánember — és hallgatóinak előadásokat tartott a legújabb tudományos eredményekről. Laboratóriuma csakhamar találkozóhelye lett a biológiai és histológiai kutatás nyugtalan szellemeinek. Szeminárium-szerűen folyt a munka: vitakoztak, véleményyt cseréltek, vizsgáldtak és ellenőrizték egymás leleteit. Nagy nevek viselői jártak oda, mint pl. a „ske

tikus" Magendie és a zseniális Claude Bernard, aki akkor még nem volt „nagy”, de különös egyénisége irodalmi vonatkozásai miatt külön említést érdemel. Ez a szürke kis vidéki patikussegged egy napon egy ötfelvonásos tragédia kéziratával kofferjában feljött Párizsba és drámaírói sikerekről álmodozott. De nem talált előadót darabjának — pedig otthon egy vaudeville-jével szerezte azt a 100 frankot, amivel Párizsba jött. Bírálói kegyetlenül levágták és azt tanácsolták neki, hogy inkább foglalkozzék másvalamivel. A leégett drámaíró megfogadta a tanácsot és nemsokára megmutatta hogy az írótnál ügyesebben forgatja a bonckést. Anatómiai preparátor lett. Nemsokára már egy nyirkos párisi pincében végzett viviszekciós kísérletei miatt került összeütközésbe a párizsi rendőrséggel. Szerencse, hogy nem volt ijedős és kellemtelenségei ellenére tovább vagdosztta és szurkálta a kísérleti nyulakat és így néhány rossz dráma helyett a cukoranyagcsere agyvelői központjának és a hasnyálmirigy emésztőnedvének fölfedezésével kárpótolta az emberiséget. Ez a Claude Bernarde is hallgatta Gruby előadásait és gyakran megfordult laboratóriumában, ahol zavartalanul dolgozhatott.

Maga Gruby belemélyedt a mikroszkópos kutatásba. Fénytelen, töredezett hajszálakat tett lencséje alá, hogy behatoljon titkukba. Éveken át tartó elemzések után egymásután differenciálta és írta le a hai- és bőrbetegségek gombás kórokozóit. Ezzel előfutárja lett a baktériumok felfedezésének és nyomán a fertőző bőrbetegségeknek egy nagy csoportjában az orvos szubjektív megítélését felváltotta az objektív laboratóriumi lelet, mint a diagnózis konkrét alapja. Már 1839-ben leírta a favus-gombát. Ugyanebben az évben találta fel Daguerre a fotografáló eljárást. És néhány évvel később Gruby már addig mesterkedett, hogy gombáiról sikerült mikroszkópos fényképet készítenie a maga készülőlékével. A tudományos világ első mikrofotogramja volt ez! Az ő kutató szeme nem látott csodákat, hanem eloszlatta azokat, amiket annak hittek. Megmutatta a valóságot.

1843... Míg a nép esténként a csillagos égre függesztett szemmel a „csodás” kettősfejű üstökös bámulta, addig Gruby Dávid a fausti „különös nedű”-nek, a vér mikrokozmoszának szemlélésébe merülve töltött estéit. Órákig elnézte egy paránvvilág millió planétáinak kavargását egy túsúrásnyi vérben. Mintha valami láthatatlan erő taszítaná és tologatná őket ide-oda. S egyszer csak meglátta azt, amit ő előtte még senki se látott: egy parányi fenevad furakodott előre a véreseitek között, ide-oda csapkodó farkával követelve helyet magának. A *Trichoanosome* parazita volt ez, az afrikai álomkór okozója. Gruby nyomán ismét világosság gyúlt a sötétségben.

Múltak az évek. „A kis Gruby doktor” megpocakosodott és megkopaszodott, egyre zárkó-

zottabbá, egyre bogarasabbá vált. Nem házasodott meg. Család nélkül, barátok nélkül és személyzet nélkül, külön módon élt. Gyógyította pácienseit és kísérletezett. Tekintélyes vagyont szerzett, de annak túlnyomó részét emberbaráti célokra és a tudományos kutatás támogatására fordította. Önmagára jóformán semmit sem költött.

Egyetlen fenmaradt arcképén nyugodt tekintettel, valami világmegvető bölcs fölénnyel néz a szemlélőre, mint aki túl van minden meglepetésen. Most már gyakorlati problémákkal is foglalkozott. Sokoldalúságát mi sem jellemzi jobban, mint az, hogy öneki támadt először az a gondolata, hogy a vattát sebkötőzésre lehetne használni. 1859-ben ajánlotta ezt a francia sebészeknek. Jellemző eset, hogy ajánlatát nem vették komolyan, hőbortos ötletnek tartották. Még tíz évig használták a sebészetben a tépést, amit a nők ócska vászonrongyból fosztottak. Csak amikor a francia Guésin „újra felfedezte” a vattát, akkor vezették be a használatát. És ma, amikor nincs ember aki vattát ne használna, senkisésem gondolja, hogy ez is Gruby Dávid találmánya.

1898... A nyolcvannyolc éves Gruby súlyosan megbetegedett. Érezte, hogy élete végéhez közeledik. Halála is különchöz illő. Mindenkit eltávolított maga mellől, bezárkózott lakásába és egyedül nézett szembe az elháríthatatlan véggel. Szemét se fogta le senki. Amikor a párisi rendőrség felnyitotta szobáját, már több napja halott volt. És amikor az ő napja örökre leáldozott, ugyanakkor egy más, örök sugárzás támadt egy rozzant párisi színben: a Curie házaspár a rádiumot adta az emberiségnek.

Gruby nem volt hiú, nem küzdött sem rangért, sem hírnévért. Nem harcolt felfedezéséért prioritásáért sem. Az általa felfedezett *Achosion*, *Trichophyton* és *Mikrosporon* gombák utánvizsgálói nevével fémjelezve kerültek be a szakirodalom nomenclaturájába. A tudományos kutatás hőskorában ő egyike volt azoknak, akikre ráillett Ramon Y. Cajal híres mondása: A tudományos kutatás nemannyira az eszközökön, mint csaknem kizárólag az emberen múlik.

Ki tudja, vannak-e reá emlékeztető nyomok Kiskéren? Fellelhető-e még Páris rengetegében a ház, amelyben élt, dolgozott és meghalt? Maradt-e fenn kézirata, eredeti rajza? Őrzik-e valahol mikroszkópját s az első mikrofotogramot? Ereklémúzeumban volna a helyük. Egykori nagy pácienseinek feljegyzései közt is akadhatnak reávonatkozó adatok. Lesz-e valaha valaki, aki felszínre hozza? Életrajza, életművének méltatása magyarul még nem jelent meg. A franciák nevében Blanchard 1899-ben írt róla hosszabb megemlékezést egy orvosi szaklapba. Jelen cikkben szereplő adatok Magyary-Kossa Orvostörténeti Adattárából valók.

Gruby Dávid neve szülőházájában nem lehet homokba írott név.

